

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

# МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

**Навчальний посібник**

Видання 2-ге, виправлене та доповнене

За редакцією

*В. М. Пивоварова, О. А. Лисенко, О. А. Шумейко*

Харків  
«Право»  
2023

**Автори:**

*В. М. Пивоваров* – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри культурології – розділ 8, додатки;

*О. В. Прудникова* – доктор філософських наук, професор кафедри культурології – розділи 1, 5, 6;

*О. А. Лисенко* – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології – розділи 9–11;

*Ю. А. Меліхова* – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри культурології – розділи 7, 12, 13 (спільно з Т. О. Слюсаренко);

*Т. О. Слюсаренко* – кандидат мистецтвознавства, асистент кафедри культурології – розділи 7, 12, 13 (спільно з Ю. А. Меліховою);

*О. А. Шумейко* – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології – розділи 2–4

**Рецензенти:**

*І. П. Дроздова* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки Державного біотехнологічного університету;

*Ю. І. Калашиник* – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

*Т. М. Берест* – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого  
(протокол № 4 від 10 травня.2023 року)*

**Мова** української юриспруденції : навч. посіб. – Вид. 2-ге, випр. та допов. / за ред. В. М. Пивоварова, О. А. Лисенко, О. А. Шумейко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2023. – 294 с.

ISBN 978-966-998-597-2

У навчальному посібнику розкрито основні питання і поняття мови української юриспруденції, охарактеризовано норми мови та їхні різновиди, запропоновано форми правильного застосування в юридичній діяльності. Висвітлено стилі мови юриспруденції, викладено особливості усного й писемного мовлення, надано класифікацію документів, вимоги до оформлення реквізитів.

Запропоновані завдання на володіння писемним мовленням дадуть змогу поглибити знання з мови, а словник типових лексичних і граматичних помилок та їхні правильні відповідники, словник плеоназмів, наголосів покликані підвищити загальні мовленнєві компетентності майбутніх спеціалістів із права.

Навчальний посібник стане в нагоді всім тим, хто бажає краще знати державну мову, правильно нею послуговуватися в повсякденному вжитку і професійній сфері.

Перше видання навчального посібника побачило світ у 2020 р.

**УДК 340.113(477)(075)**

© Пивоваров В. М., Єрахторіна О. М., Лисенко О. А. та ін., 2020

© Пивоваров В. М., Прудникова О. В., Лисенко О. А., Меліхова Ю. А., Слюсаренко Т. О., Шумейко О. А., виправлення та доповнення, 2023

# ЗМІСТ

|                 |   |
|-----------------|---|
| Передмова ..... | 8 |
|-----------------|---|

|                                                                         |           |
|-------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Розділ 1. ДЕРЖАВНА МОВА В УКРАЇНСЬКІЙ<br/>ЮРИСПРУДЕНЦІЇ .....</b>    | <b>10</b> |
| 1.1. Мова як основа юриспруденції .....                                 | 10        |
| 1.2. Поняття «мова української юриспруденції», її ознаки, функції ..... | 13        |
| 1.3. Правове регулювання мовної політики в Україні .....                | 19        |
| <i>Контрольні запитання .....</i>                                       | <i>23</i> |
| <i>Практичні завдання .....</i>                                         | <i>24</i> |
| <i>Глосарій .....</i>                                                   | <i>28</i> |

|                                                                     |           |
|---------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Розділ 2. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЮРИСТА .....</b>          | <b>29</b> |
| 2.1. Зміст й особливості комунікативної компетентності юриста ..... | 29        |
| 2.2. Поняття «культура мови» і «культура мовлення» .....            | 31        |
| 2.3. Основні комунікативні ознаки культури мовлення .....           | 33        |
| 2.4. Службовий мовленнєвий етикет .....                             | 35        |
| <i>Контрольні запитання .....</i>                                   | <i>37</i> |
| <i>Практичні завдання .....</i>                                     | <i>38</i> |
| <i>Глосарій .....</i>                                               | <i>39</i> |

|                                                                                                           |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Розділ 3. НОРМАТИВНІСТЬ МОВИ УКРАЇНСЬКОЇ<br/>ЮРИСПРУДЕНЦІЇ .....</b>                                   | <b>40</b> |
| 3.1. Поняття «норми літературної мови» та їх різновиди .....                                              | 40        |
| 3.2. Застосування орфоепічних та акцентуаційних норм мови в усному<br>мовленні юриста .....               | 41        |
| 3.3. Вживання орфографічних, морфологічних і синтаксичних<br>норм мови в писемній діяльності юриста ..... | 43        |
| 3.4. Нова редакція Українського правопису .....                                                           | 47        |
| <i>Контрольні запитання .....</i>                                                                         | <i>49</i> |
| <i>Практичні завдання .....</i>                                                                           | <i>49</i> |
| <i>Глосарій .....</i>                                                                                     | <i>50</i> |

|                                                                                    |           |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Розділ 4. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ СТИЛІСТИКИ .....</b>                            | <b>52</b> |
| 4.1. Поняття «функціональний стиль мови».<br>Критерії визначення стилів мови ..... | 52        |
| 4.2. Офіційно-діловий стиль як основа української юриспруденції .....              | 54        |
| 4.3. Використання наукового стилю в професійній діяльності юриста .....            | 58        |

|                                                                                |    |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| 4.4. Особливості застосування публіцистичного стилю<br>в юридичній сфері ..... | 61 |
| <i>Контрольні запитання</i> .....                                              | 63 |
| <i>Практичні завдання</i> .....                                                | 63 |
| <i>Глосарій</i> .....                                                          | 64 |

## **Розділ 5. ДОКУМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПИСЕМНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЮРИСТА .....**

|                                                                         |    |
|-------------------------------------------------------------------------|----|
| 5.1. Особливості писемного мовлення в юридичній діяльності .....        | 65 |
| 5.2. Поняття й основні функції документа. Класифікація документів ..... | 68 |
| 5.3. Вимоги до складання й оформлення документів .....                  | 75 |
| <i>Контрольні запитання</i> .....                                       | 78 |
| <i>Практичні завдання</i> .....                                         | 78 |
| <i>Глосарій</i> .....                                                   | 79 |

## **Розділ 6. ФОРМУЛЯР І РЕКВІЗИТИ ДОКУМЕНТІВ .....**

|                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.1. Національний стандарт України. Уніфікована система<br>документації .....                     | 81  |
| 6.2. Реквізити документа, правильність їх розміщення й оформлення .....                           | 83  |
| 6.3. Оформлення документів щодо особового складу і довідково-<br>інформаційної документації ..... | 93  |
| <i>Контрольні запитання</i> .....                                                                 | 98  |
| <i>Практичні завдання</i> .....                                                                   | 98  |
| <i>Глосарій</i> .....                                                                             | 100 |

## **Розділ 7. ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ РЕКВІЗИТ ДОКУМЕНТА .....**

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.1. Поняття тексту як основного елементу документа .....            | 102 |
| 7.2. Структура тексту документа .....                                | 104 |
| 7.3. Поняття «юридичний текст». Основні типи юридичних текстів ..... | 105 |
| <i>Контрольні запитання</i> .....                                    | 108 |
| <i>Практичні завдання</i> .....                                      | 108 |
| <i>Глосарій</i> .....                                                | 110 |

## **Розділ 8. МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ .....**

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| 8.1. Мовні особливості тексту документа .....                   | 112 |
| 8.2. Змістова точність мови документів .....                    | 117 |
| 8.3. Лінгвістична експертиза текстів юридичних документів ..... | 123 |
| <i>Контрольні запитання</i> .....                               | 125 |
| <i>Практичні завдання</i> .....                                 | 126 |
| <i>Глосарій</i> .....                                           | 128 |

|                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Розділ 9. ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЮРИСТА</b>                  | 131 |
| 9.1. Диференціація словникового складу сучасної української мови | 131 |
| 9.2. Синоніми, пароніми й омоніми в мові юриспруденції           | 135 |
| 9.3. Фразеологізми в діловому мовленні правника                  | 141 |
| 9.4. Українська лексикографія                                    | 144 |
| <i>Контрольні запитання</i>                                      | 148 |
| <i>Практичні завдання</i>                                        | 148 |
| <i>Глосарій</i>                                                  | 150 |

|                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Розділ 10. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА<br/>ТЕРМІНОЛОГІЯ</b>                | 153 |
| 10.1. Юридичне термінознавство: основні етапи його розвитку                   | 153 |
| 10.2. Поняття «юридичний термін», його ознаки                                 | 155 |
| 10.3. Відмінність терміна від слова, номенклатурної назви,<br>професіоналізму | 159 |
| 10.4. Критерії класифікації юридичних термінів та їх характеристика           | 162 |
| <i>Контрольні запитання</i>                                                   | 163 |
| <i>Практичні завдання</i>                                                     | 164 |
| <i>Глосарій</i>                                                               | 165 |

|                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Розділ 11. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ<br/>ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ</b> | 167 |
| 11.1. Джерела творення правничих термінів                                 | 167 |
| 11.2. Іншомовні слова як засіб найменування юридичних понять              | 169 |
| 11.3. Продуктивні способи творення юридичних термінів                     | 173 |
| <i>Контрольні запитання</i>                                               | 174 |
| <i>Практичні завдання</i>                                                 | 175 |
| <i>Глосарій</i>                                                           | 176 |

|                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Розділ 12. УСНЕ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА</b>                                         | 178 |
| 12.1. Усна комунікація в юриспруденції                                         | 178 |
| 12.2. Основні форми юридичної комунікації                                      | 179 |
| 12.3. Особливості вербального спілкування в професійній діяльності<br>правника | 182 |
| 12.4. Невербальні засоби передавання інформації<br>в усному мовленні           | 183 |
| <i>Контрольні запитання</i>                                                    | 187 |
| <i>Практичні завдання</i>                                                      | 187 |
| <i>Глосарій</i>                                                                | 190 |

## **Розділ 13. ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП У ПРОФЕСІЙНІЙ**

|                                                        |            |
|--------------------------------------------------------|------------|
| <b>ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА .....</b>                         | <b>191</b> |
| 13.1. Публічний виступ як особливий тип мовлення ..... | 191        |
| 13.2. Підготовка і виголошення промови.....            | 193        |
| 13.3. Особливості судової риторики.....                | 195        |
| <i>Контрольні запитання .....</i>                      | <i>199</i> |
| <i>Практичні завдання .....</i>                        | <i>199</i> |
| <i>Глосарій.....</i>                                   | <i>200</i> |

## **ДОДАТКИ.....202**

### *Додаток 1*

|                           |     |
|---------------------------|-----|
| ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ .....   | 202 |
| Автобіографія .....       | 202 |
| Заяви .....               | 203 |
| Характеристика .....      | 204 |
| Доповідні записки .....   | 205 |
| Протокол засідання .....  | 207 |
| Витяг з протоколу.....    | 208 |
| Пояснювальна записка..... | 209 |
| Резюме .....              | 210 |

### *Додаток 2*

|                                   |     |
|-----------------------------------|-----|
| СЛОВНИК ПРАВИЛЬНОГО ВЖИВАННЯ..... | 211 |
|-----------------------------------|-----|

### *Додаток 3*

|                                           |     |
|-------------------------------------------|-----|
| СЛОВНИК СТАЛИХ НОРМАТИВНИХ ВИСЛОВІВ ..... | 236 |
|-------------------------------------------|-----|

### *Додаток 4*

|                                    |     |
|------------------------------------|-----|
| СЛОВНИК ДІЄСЛІВНОГО КЕРУВАННЯ..... | 246 |
|------------------------------------|-----|

### *Додаток 5*

|                          |     |
|--------------------------|-----|
| СЛОВНИК ПЛЕОНАЗМІВ ..... | 251 |
|--------------------------|-----|

### *Додаток 6*

|                                        |     |
|----------------------------------------|-----|
| СКЛАДНІ ВИПАДКИ НАГОЛОШЕННЯ СЛІВ ..... | 257 |
|----------------------------------------|-----|

### *Додаток 7*

|                                    |     |
|------------------------------------|-----|
| КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ВЛАСНИХ ІМЕН..... | 268 |
|------------------------------------|-----|

### *Додаток 8*

|                                  |     |
|----------------------------------|-----|
| СЛОВНИК ГРАФІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ..... | 270 |
|----------------------------------|-----|

### *Додаток 9*

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| ОСНОВНІ ЗМІНИ В НОВІЙ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО<br>ПРАВОПИСУ (2019)..... | 280 |
|----------------------------------------------------------------------|-----|

### *Додаток 10*

|                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------|-----|
| ПЕРЕЛІК ПОСАД КЕРІВНИКІВ, СПЕЦІАЛІСТІВ<br>ТА СЛУЖБОВЦІВ ..... | 284 |
|---------------------------------------------------------------|-----|

|                               |            |
|-------------------------------|------------|
| <b>СПИСОК ДЖЕРЕЛ .....</b>    | <b>290</b> |
| Нормативно-правові акти ..... | 290        |
| Література .....              | 291        |
| Інтернет-ресурси .....        | 292        |
| НЕІК .....                    | 293        |

*Навчальне видання*

# **МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ**

## **Навчальний посібник**

Видання 2-ге, виправлене та доповнене

За редакцією

*В. М. Пивоварова, О. А. Лисенко, О. А. Шумейко*

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 10.10.2023.

Формат 60×90/16. Папір газетний. Гарнітура Times.

Ум. друк. арк. 18,4. Обл.-вид. арк. 12. Тираж 100 прим.

Вид. № 3230

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України  
та Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого

вул. Чернишевська, 80, Харків, 61002, Україна

E-mail для авторів: [verstka@pravo-izdat.com.ua](mailto:verstka@pravo-izdat.com.ua)

E-mail для замовлень: [sales@pravo-izdat.com.ua](mailto:sales@pravo-izdat.com.ua)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт»,

вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна

Тел. +38 (057) 717-28-80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції – серія ДК № 5748 від 06.11.2017